

Γ'.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΗΣΟΝ ΝΑΞΟΝ (26 ΙΟΥΛ. - 25 ΑΥΓ. 1960)

ΥΠΟ ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ

Ἐν ἔτει 1959 ἐπραγματοποιήθη ὑπ' ἐμοῦ ἐντολῇ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τεσσαρακονταπενθήμερος λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὴν νήσον Νάξον ἐπὶ σκοπῷ συγκεντρώσεως λαογραφικῆς ὕλης ἐκ τῆς περιοχῆς ταύτης τῶν Κυκλάδων, ἣτις μέχρι τότε δὲν εἶχεν ἐρευννηθῇ συστηματικῶς.¹

Ἡ ἀποστολὴ μου ἐκείνη περιορίσθη κατ' ἀνάγκην εἰς ὀλίγα χωρία τῆς νήσου, ἥ δὲ συγκεντρωθεῖσα λαογραφικὴ ὕλη, εἰ καὶ ὑπῆρξεν ἀξιόλογος εἰς ποσὸν καὶ ποιόν, δὲν ἔδιδεν ἐπαρκῶς πλήρη εἰκόνα τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῆς νήσου, ἅτε ἐξ ὠρισμένων μόνον χωρίων συνειλεγμένη. Ὑπῆρξεν ἄρα εὐστοχος ἡ μετὰ πρότασιν τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου ἀπόφασις τῆς Ἀκαδημίας, δι' ἧς ἀπεστάλην ἐκ δευτέρου ἐπὶ ἓνα μῆνα κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1960 εἰς τὴν νήσον πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ἐναπομεινόντων ἀνερευνήτων χωρίων, διερευνήσιν αὐτῶν καὶ συγκέντρωσιν σχετικοῦ δημοδοκίμου ὕλικου. Κατὰ τὴν νέαν μου ταύτην ἀποστολὴν ἐπικεντρὸν τῆς ἐργασίας μου ἀπετέλεσαν τὰ χωρία: Ἅγιοι Ἀπόστολοι Μετάνων, Κεραμί, Κόρφατος (Βόθροι), Κομισιὰ καὶ Ἀπόλλων. Ἀπ' ἐτέρου συμπληρῶν τὴν ὕλην τῆς προηγηθείσης ἐρεύνης ἐπέτυχον τὴν συγκέντρωσιν καὶ νέας τοιαύτης λίαν ἀξιολόγου ἐκ τῶν χωρίων: Ἀγιορσανίον, Φιλώτιον, Δανακός, Χαλκίον, Γλινᾶδος, Δαμαριῶν, Κεραμωτῇ, Καλάφυλος καὶ Σαγκρίον, εὐρὼν προθύμους πληροφορητὰς κατὰ τὴν διέλευσίν μου ἐκ τούτων ἢ ἀλλαγῷ τῆς νήσου.

Ἐκ τῶν κυρίως ἐρευννηθέντων ὑπ' ἐμοῦ χωρίων οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι, οἵτινες μετὰ τοῦ Κουρουννοχωρίου, τοῦ Ἀγίου Θαλλελαίου καὶ τῶν Μύλων ἀπαρτίζουν τὴν κατ' ἀπογραφὴν τοῦ 1951 ἐξ 767 κατοίκων κοινότητα Μετάνων, ἔχουν 300 κατοίκους. Οὗτοι ἀποζοῦν κυρίως ἐκ τῆς καλλιεργείας περιβολίων μετ' ὀπωροφόρων δένδρων, ἀρδευομένων διὰ τῶν ἀφθόνων ὑδάτων τῆς περιοχῆς, ὡς καὶ ἐλαιώνων. Τὰ πλεῖστα καὶ κάλλιστα τῶν κτημάτων ἀνῆκον μέχρι πρό τινος χρόνου εἰς τὸ καθολικὸν σωματεῖον «Τίμιος Σταυρός», κληροδοτηθέντα εἰς αὐτὸ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Ἐνετοκρατίας (1207) ἐν τῇ νήσῳ, καθ' ἣν ὀλόκληρος ἡ περιοχὴ ἀνῆκεν εἰς τοὺς Ἐνετοὺς καὶ μετέπειτα εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐγένετο

¹ Ἰδὲ σχετικὴν ἐκθεσιν ἐν Ἐπετ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. 11-12 (1958-1959), σ. 328-333, ἔνθα καὶ ἡ εἰς τὴν νήσον ἀφορῶσα λαογραφικὴ βιβλιογραφία, ἢ πρόσθετες: α') Στεφ. Δ. Ἡμέλλου, Περὶ τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Νάξῳ ἐθίμου τοῦ «τροποπεράσματος», Ἐπετ. Ἐταιρ. Κυκλ. Μελετῶν, τόμ. 1 (1961), σ. 515-528. β') Νίκου Ἀ. Κεφαλληνιάδου, Τὰ σπήλαια τῆς Νάξου καὶ οἱ θρύλοί των, Ἀθήνα 1961, ἐκ σελ. 32.

εἰς εὐρεῖαν κλίμακα ἀπαλλοτριώσεις τῶν κτημάτων καὶ διανομὴ εἰς τοὺς ἀκτήμονας καλλιεργητάς. Οἱ κάτοικοι τῶν Μελάνων ἀσχολοῦνται ἔτι περὶ τὴν παρασκευὴν ἀσβέστου ἐντὸς ὑπ' αὐτῶν κατασκευαζομένων ἀσβεστοκαμίνων. Ταύτην μεταφέρουν διὰ τῶν ὑποζυγίων των καὶ πωλοῦν εἰς τὰ χωρία τῆς Νάξου πλὴν τῶν ὀρεινότερων.

Τὸ ἐπίπεδον γενικῆς μορφώσεως αὐτῶν εἶναι σχετικῶς χαμηλόν. Ὡς ἐκ τούτου παρὰ τὴν συχνὴν ἐπικοινωνίαν αὐτῶν μετὰ τῆς πρωτευούσης τῆς νήσου Νάξου (Χώρας) ὁ λαϊκὸς πολιτισμὸς συντηρεῖται εἰσέτι παρὰ τοῖς προβεβηκόσι τὴν ἡλικίαν τῶν κατοίκων εἰς ἱκανοποιητικὸν βαθμόν, λαμβανομένου πάντοτε ὑπ' ὄψιν τοῦ πανελληνίως παρατηρουμένου φαινομένου τῆς σταθερᾶς ὑποχωρήσεως τῶν στοιχείων αὐτοῦ καὶ τῆς ἀντικαταστάσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἀστικῆς προελεύσεως νεωτέρων.

Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου *Κεραμί*, συμποσούμενοι εἰς 147, εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον γεωργοποιμένες, ἐλάχιστα εἰς τὰ γράμματα καὶ εἰς ἄλλα ἐπαγγέλματα ἐπιδιδόμενοι. Τὸ χωρίον ἀνήκει εἰς τὴν κοινότητα Τραγαίας, ἐμπορικὸν κέντρον τῆς ὀρεινῆς Νάξου, εὐρισκόμενον παλαιότερον ἐν μεγάλῃ ἀκμῇ.

Διαφορὸν τῆς ἀνωτέρω μορφῆς παρουσιάζουν τὰ ἐρεινότερα χωρία τῆς Β.Α. Νάξου *Κόρωνος* (*Βόθροι*), *Κωμιακή* καὶ *Ἀπόλλων*. Ἐκ τούτων ἡ *Κόρωνος*, ἀπέχουσα ἀπὸ τῆς πρωτευούσης 30 χιλίαι, ἀποτελεῖ ἰδίαν κοινότητα ἐκ 1237 κατοίκων. Τὸ ἔδαφος ἐνταῦθα εἶναι ὀρεινὸν καὶ ἐξαιρετικῶς ἄγονον, ἡ δὲ παρουσία τοῦ χωρίου καὶ ἡ οἰκονομικὴ εὐρωστία, ἣν παλαιότερον ἰδίᾳ εἶχεν, ὀφείλονται εἰς τὰ ἐν τῇ περιοχῇ του εὐρισκόμενα σπουδαῖα σμυριδωρυχεῖα, ἐξ οὗ καὶ ἅπαντες οἱ κάτοικοι αὐτοῦ, ὥς καὶ οἱ τοῦ παρακειμένου χωρίου *Σκαδό*, ἀσχολοῦνται περὶ τὴν ἐξόρυξιν τῆς σμύριδος, ἥτις ἐκ τῶν ὀρυχείων μεταφερομένη δι' ἐναερίου σιδηροδρόμου εἰς τὴν παραλίαν διακομίζεται ἐκεῖθεν εἰς ὀλόκληρον τὸν κόσμον. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου, φύσει εὐφυεῖς, παρουσιάζουν ἐξαιρετικὴν ἐπίδοσιν εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰ γράμματα. Ἡ μετὰ τὸν δεῦτερον παγκόσμιον πόλεμον πτώσις τῆς τιμῆς τῆς σμύριδος λόγῳ τῆς ἐφευρεθείσης τεχνητῆς συντελεῖ εἰς τὸν οἰκονομικὸν μαρασμὸν τοῦ τόπου καὶ τὸν ἐκπατρισμὸν τῶν κατοίκων, καταφευγόντων ἰδίᾳ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Πρωτευούσης.

Τὸ χωρίον *Κωμιακή*, ἔκτισμένον ἐπὶ ὑψόμετρον 700 μ., κατοικεῖται ὑπὸ 1100 περίπου ψυχῶν. Παρὰ τὸ ὀρεινὸν τοῦ ἐδάφους ὑπάρχουν ἐν τῇ περιοχῇ μικραὶ μὲν ἀλλὰ γόνιμοι ἐκτάσεις, τὰς ὁποίας φιλοπονέστατα καλλιεργοῦν οἱ κάτοικοι αὐτῆς παράγοντες εἰς ἐκλεκτὰς ποιότητος δημητριακά, ἐσπεριδοειδῆ, κρόμμυνα, οἶνους κ.ἄ. προϊόντα. Πλὴν τῶν γεωργικῶν παράγονται καὶ κτηνοτροφικὰ προ-

τόντα ἐκ τῆς σχετικῶς ἀνεπτυγμένης κτηνοτροφίας.¹ Οἱ Κωμιαῖται, ὥς καὶ οἱ Κορωνιδιᾶται, ἐπιδίδονται ἐξαιρετικῶς εἰς τὰ γράμματα. Τὰ μνημονευθέντα χωρία εὗρισκοντο ἔνεκα ἐλλείψεως ἀμαξιτῆς ὁδοῦ εἰς σχετικὴν ἀπομόνωσιν μέχρις ἐσχάτων ἀπὸ τῶν λοιπῶν τῆς κεντρικῆς Νάξου, συνδεόμενα μετ' αὐτῶν μόνον δι' ἡμιονικῆς ὁδοῦ, δι' ἧς λόγῳ τῆς μακρᾶς ἀποστάσεως καὶ τοῦ ἀνωμάλου καὶ δυσβάτου τοῦ ἐδάφους δὲν καθίστατο πάντοτε εὐκόλος ἡ ἐπικοινωνία. Εἰς τὸν λόγον τοῦτον ὀφείλεται ἡ διατήρησις εἰσέτι ἱκανῶν στοιχείων τοῦ κατὰ παράδοσιν λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, οἷον προλήψεων, δεισιδαιμονιῶν κ.ἄ.

Ὁ ἐξ 171 κατοίκων συνοικισμὸς Ἀπόλλων ἀποτελεῖ ἐπίνειον τῆς Κωμιακῆς. Δι' αὐτοῦ συνδέονται διὰ θαλάσσης ἡ βόρειος Νάξος μετὰ τῆς πρωτευούσης αὐτῆς.

Γενικῶς εἰς τὰ χωρία ταῦτα, ὥς καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ὄρεινά, σημειοῖ τις τὰ ἐξαιρετικῶς φιλόξενα αἰσθήματα τῶν κατοίκων, ἅτινα ἐμποιοῦν ζωηρὰν τὴν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς τὸ πρῶτον ἐπισκεπτομένους ταῦτα.

Ἐκ τῶν χωρίων τούτων, ὥς καὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων, ἐν οἷς ὀλίγον μόνον καὶ συμπληρωματικῶς εἰσαγάγῃ, κατέγραψα ποικίλην λαογραφικὴν ὕλην, καλύπτουσαν πάσας σχεδὸν τὰς ἐφαρμύξεις τοῦ ἐκ παραδόσεως λαϊκοῦ βίου. Ἀὕτη καταγραφή εἰς 419 σελ. τετραῶς στήμ. 8ου μεγ. καὶ κατετέθη ἐν χειρογράφῳ εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον ὑπ' αἰ. ἀρ. 2342. Ἐν τῷ χειρ/φω τούτῳ περιέχονται στοιχεῖα :

1) Ὑλικοῦ βίου : ποικίλαι εἰδήσεις καὶ ἔθιμα τοῦ γεωργικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου, πληροφορίαι περὶ τοῦ ἐνδύματος, τῆς ἐγχωρίου βιοτεχνίας κ.ἄ.

2) Πνευματικοῦ βίου : μετεωρολογικαὶ καὶ ἀστρολογικαὶ παρατηρήσεις, δημώδης ἱατρικὴ, ἄσματα πολὺστιχα 138, δίστιχα ποικίλου περιεχομένου (ἐρωτικά, γαμήλια, μοιρολόγια καὶ νανουρίσματα) 80, ῥίμαι 3, ἐπῳδαί 14, παραμῦθια 11, ἄλλαι ποικίλαι λαϊκαὶ διηγήσεις 21, εὐτράπελοι διηγήσεις 26, παροιμίαι καὶ γνῶμαι 32, παραδόσεις 92, αἰνίγματα 35, ἄραι 10, ὅρκοι, παρωνύμια, τοπωνύμια 17, περιγραφὴ χορῶν κ.ἄ.

3) Κοινωνικοῦ βίου : εἰδήσεις καὶ ἔθιμα κατὰ τὴν γέννησιν, τὸν γάμον καὶ τὴν τελευτήν, εἰδήσεις καὶ ἔθιμα λαϊκῆς λατρείας, λαϊκὸν δίκαιον, παίγνια 2.

Ἐξ ἄλλου ἐπὶ ταινιῶν μαγνητοφώνου τύπου Philips, λειτουργοῦντος διὰ

¹ Τοὺς κατοίκους τῶν ἄλλων χωρίων σκώπτουν οἱ Κωμιαῖται ἐπὶ ἐλλείψει τροφῶν λόγῳ τοῦ ἀγόνου τῶν ἐδαφῶν τῆς περιοχῆς των διὰ τοῦ ἐξῆς διστίχου :

᾿ς τὴν Κωμιακὴν τρῶνε τυρὶ καὶ ᾿ς τὸ Σκαδὸ τσοὶ σκύλλοι

καὶ ἀνάμεσα ᾿ς τίς Τρικονιές (= Κόρωνος) τρῶνε τσοὶ κορκοδεῖλοι.

(Λ.Α. ἀρ. 2342, σ. 209).

ξηρῶν στοιχείων, ἠχογράφησα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀποστολῆς μου 32 μελωδίας ἁσμάτων καὶ λαϊκῶν χορῶν.¹

Λίαν ἐνδιαφέρον μέρος τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐκ Νάξου λαογραφικῆς συλλογῆς ἀποτελοῦν αἱ ἐν αὐτῇ παραδόσεις, ἀναφερόμεναι τὸ μὲν εἰς γενικώτερα, εὐρύτερον γνωστά θέματα, τὸ δὲ εἰς τὴν τοπικὴν ἱστορίαν τῆς νήσου. Παραθέτομεν κατωτέρω ἐνίας αὐτῶν μετὰ τινων ἀναγκαίων σημειώσεων.

Ὁ Κουϊτεντὲς ἦταν τυφλός. Ἀκουσε ὅτι ὁ Σωτῆρας σφῆζει τὸν κόσμον. Ἐπῆγε καὶ τὸν ἔσωσε ὁ Χριστός. Μετά, ὡς τὴ σταύρωσί του, πῆγαν ὅλοι καὶ ἐφωνάζαν νὰ μὴν τότε σταυρώσουνε. Καὶ εἶπε κάποιος, καὶ αὐτὸν τὸν ἔσωσε. Τὸν ἀρωτοῦνε, καὶ ἔσένα σ' ἔσωσε ὁ Χριστός; Καὶ αὐτὸς τὸν ἀρνήθη. Τοῦ ἔπεν ὁ Χριστός, καὶ αὐτὸν τὸν ἔσωσα. Καὶ πάει καὶ δίνει τοῦ Χριστοῦ ἓνα σκαμπίλι καὶ τοῦ καταρήσῃ ὁ Χριστός, νὰ μὴ πεθάνῃ ποτέ. Τὸν ἐρωτήσανε τὸ Χριστό. «Κύριε, εὐτὸς ποῦ σ' ἐρράπισε, τί μέλει γενέσθαι;» Λέει, «οὐκ ἀποθνήσκει εἰς τὸν αἰῶνα». Γυρίζει ὅλο τὸν κόσμον. Μιά φορά τὸν χρόνο πίνει νερό. Ραίνεται καὶ παρπατεῖ ὡς τὸν ἀέρα (χφ., σ. 86-87. Ἰδὲ καὶ σ. 76, Κόρωνος).

Ἡ παράδοσις αὕτη διαμορφώσεται εἰς ἄλλος καὶ περιεχόμενον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν γνωστῶν περικοπῶν τῶν εὐαγγελίων, ἀναγνωσκομένων ἰδίᾳ κατὰ τὴν Μεγάλην Πέμπτην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀποτελεῖ ἐνδιαφέρουσαν παραλλαγὴν τῆς καὶ ἀλλαγῇ τοῦ Ἑλληνισμοῦ γνωστῆς περὶ τοῦ Κουϊτεντὲ παραδόσεως.² Σημειωτέον ὅτι ἐν Νάξῳ, ἰδίᾳ δ' ἐν Φιλωτίῳ, ἡ παράδοσις φέρεται καὶ ὑπὸ ἄλλας ποικίλας παραλλαγὰς λίαν διαδεδομένη.³

Ὁ Ἅγιος Συμεὼν ἐλέγαν οἱ προφῆτες ὅτι θὰ γίνῃ υἱὸς Θεοῦ καὶ αὐτὸς δὲν τὸ πιστευγενε. Ἐταξίδευνε σὲ κανένα πλοῖο καὶ ἤρθενε συζήτησαι, πὼς θὰ γίνῃ υἱὸς Θεοῦ καὶ ἐπέταξενε αὐτὸς τὸ δαχτυλίδι ντον μέσ' ὡς τὴ θάλασσα καὶ εἶπε, ὅτι τότε θὰ πιστέψω, πὼς θὰ γίνῃ καὶ υἱὸς Θεοῦ, ὅταν ἐπιστρέψῃ τὸ δαχτυλίδι ὡς τὸ χέρι μου. Ὑστερα πῆγε ὡς τὸ ξενοδοχεῖο καὶ ἐζήτησε ψάρι καὶ τοῦ δώσανε καὶ ἦτανε μέσα τὸ

¹ Ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας κινηθεῖς συνεπλήρωσα κατὰ τὰς διακοπὰς τοῦ νέου ἔτους 1961 τὴν μουσικὴν ταύτην ὕλην, ἠχογραφήσας ἐν Φιλωτίῳ ἐπὶ 4 ταινιῶν μαγνηνοφώνου τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, τύπου Butoba, 29 μελωδίας ἁσμάτων, διστίχων καὶ χορῶν. Ἡ μουσικὴ αὕτη ἐξετελέσθη ὑπὸ λαϊκῶν ὀργανοποιικτῶν μὲ τσαμποῦναν (ἄσκαυλον) καὶ τουμπάκι (τύμπανον), μοναδικὰ κατὰ τὸ παρελθὸν λαϊκὰ ὄργανα τοῦ χωρίου. Ἐν τῷ ἐκ 18 σελ. σχήμ. 8ου μικρ. σχηματισθέντι χειρογράφῳ, ὅπερ κατετέθη εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον ὑπ' αὐτ. ἀριθμ. 2363, περιλαμβάνονται πλὴν τῶν κειμένων τῶν ἁσμάτων καὶ τινες εἰδήσεις λατρείας, μαγείας κτλ.

² Ἰδὲ περὶ αὐτῆς Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α', 1904, σ. 103-105, ἀρ. 184-187, τόμ. Β', σ. 787-790.

³ Ἰδὲ Στεφ. Α. Ἡμέλλου, Δημῶδεις παραδόσεις ἐκ Νάξου, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. 11-12 (1958/59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 212 καὶ Νίκων Κεφαλληγιάδην, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 8-9.

δακτυλίδι. Τότε λοιπὸν εἶπε, πὼς νὰ μὴν ἀπεθάνῃ θάνατο, ἂν δὲν τότε σηκώσῃ ὡς τὰ χέρια του. Πῆγε καὶ τὸν ἐσήκωσε καὶ τοῦ ᾠέγανε : «βάστα, γέρο, τὸ παιδί». Λέει : «τὸ παιδί βαστᾷ τὸ γέρο» (χφ., σ. 111, Κόρωνος).

Δέον νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα ὁ συμφυρμὸς στοιχείων ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς μετὰ τοῦ παραμυθιακοῦ στοιχείου τῆς εἰς τὴν θάλασσαν ρίψεως δακτυλίου καὶ τῆς ἀνελπίστου ἐπανόδου αὐτοῦ, εὐρεθέντος ἐντὸς κοιλίας ἰχθύος, εἰς τὸν κτήτορα αὐτοῦ,¹ ὅπερ ἅπαντᾷ ἤδη παρ' Ἡροδότῳ (III, 41-42) ἐν τῷ μύθῳ περὶ τοῦ δακτυλίου τοῦ Πολυκράτους.

Ἐχ' ἀκούσει ἀπὸ τὸν πάππον μου τὸν Μακελλάρη, ὅταν ἦμουν παιδί 10 χρονῶν καὶ ὁ πάππος μου ἐβδομήντα, ὅτι τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Γληάδου τὴν κτίσανε ὡς τὴ θείαν πὺν εἶναι τώρα, διότι εἶδε κάποιος καὶ ὡς τὸ σημεῖο ἐκεῖνο ἀνάβανε τρεῖς λαμπάδες τὴν νύχτα καὶ ὠνευρέυτηκε νὰ σκάψῃ ἐκεῖ καὶ μόλις πῆγε λίγο βάθος εὐρέθη ἡ εἰκόνα, ἡ Μεταμόρφωσις, καὶ δίπλα ὡς τὴν εἰκόνα δυὸ τζάρες, ἡ μιὰ γεμάτη κρασί καὶ ἡ ἄλλη λάδι καὶ ἀπὸ τὴν ὥρα πὺν ἄρχισε τὸ χτίζειν τῆς ἐκκλησίας μέχρι πὺν τελείωσε ἔτρωγαν λάδι καὶ ἐπίνανε κρασί καὶ ὁ πᾶς σκόνειται παρὰ ἦταν γεμάτες οἱ τζάρες καὶ μόλις τελείωσε ἡ ἐκκλησία ἐχάθησαν οἱ τζάρες (χφ., σ. 355-356, Ἀγιορσανίον).

Πλὴν τοῦ στοιχείου κατὰ τὸ ὅποιον διὰ θαυμαστοῦ σημείου, ἰδίᾳ δὲ φωτὸς ἐκ λαμπάδων ἢ γενικῶς λαμπρῶς πυρός, υποδεικνύεται ὁ τόπος, ἐνθα πρέπει νὰ ἀνεγερθῇ ναὸς πρὸς τιμὴν θαυματούργου εἰκόνας, ὅπερ ἀποτελεῖ σύννηθες θέμα παραδόσεων ἅπαντῶν καὶ εἰς ἄλλους τόπους ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Νάξου,² ὁμοίαν τῇ ἀνωτέρω παραδόσιν διηγοῦνται ἐν Κωμιακῇ περὶ τῆς κτίσεως τοῦ ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ χωρίου κειμένου μοναστηρίου «Ἀγιά». Καὶ κατὰ τὴν ἀνέγερσιν δηλ. τούτου ἀνευρέθη πίθος πλήρης οἴνου, ἐξ οὗ ἔπινον οἱ ἐργαζόμενοι μέχρι περατώσεως τοῦ ἔργου, ἐξαφανισθέντος τοῦ πίθου μετὰ ταύτην (χφ., σ. 130-131).

Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἀγαποῦσε μιὰ καὶ ἀπόθανε καὶ ἐκεῖ μέσα ὡς τὸ μνημα πὺν ἦταν ἐπῆε καὶ τὴν ἐγκάστρωσεν. Καὶ τοῦ λέει αὐτῇ : αὐτὸ π' ἄφησες ἐδῶ νὰ ῥθῃς σὲ ἐννιά μῆνες νὰ τὸ πάρῃς, διότι εἶναι τελῶνιο καὶ θὰ χαλάσῃ τὸν κόσμον. Ὡς τοὶ ἐννιά μῆνες ἐπῆε καὶ τὸ σήκωσε καὶ τὸ δέσανε μὲ ἄλυσίδες καὶ τὸ πετάξανε ὡς τὴ θάλασσα. Αὐτῇ ἦταν ἡ Ὁργόνα. Ὡταν μισὸ ψάρι καὶ μισὸ ἄνθρωπος καὶ σηκώνεται ἀπάνω καὶ ὅποιον καράβι περνᾷ, ρωτᾷ : «ζῇ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος;» καὶ ἂν τοῦ πῇ «ζῇ», τραγουδᾷ, ἂν δὲν τοῦ πῇ, πολεμᾷ νὰ χυθῇ νὰ πιᾷσῃ τὸ καράβι νὰ τὸ πνίξῃ. Κάθε χρόνον ἡ ἄλυσίδα ἔρχεται ὡς τὴν τρίχα νὰ κοπῇ καὶ τὴν ἀνανεώνει, βάνουνε φρέσκια (χφ., σ. 265, Κωμιακή).

¹ Ἴδὲ Stith Thompson, Motif-Index of Folk-Literature, τόμ. I, 1955, B548. 2.1.

² Δ.Α. ἀρ. χφου 2303, σ. 295 καὶ 2342, σ. 128-130.

Ὅμοια παραδόσεις ἐπιχωριάζουσα κατὰ τὸν Ν. Γ. Πολίτην εἰς τὰ παράλια τῆς Λυκίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὰς Νοτίους Σποράδας εἶναι γνωστὴ ἤδη ἀπὸ τοῦ IB' αἰῶνος, ἀναφερομένη ὑπὸ συγγραφέων καὶ περιηγητῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης.¹

Τὰ ἐν τῇ ναξιακῇ παραδόσει περὶ τῆς ἀλύσεως ἱστορούμενα, ἥτις φθειρομένη ὑπὸ τῆς θυγατρὸς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Γοργόνας ἀνανεοῦται κατ' ἔτος, ὁμοιάζουν πρὸς τὰ εἰς τὰς περὶ καλικαντζάρων διηγήσεις, καθ' ἃ οὗτοι οἰκοῦντες ὑπὸ τὴν γῆν περιτρώγουν διὰ τῶν ὀδόντων αὐτῶν τοὺς ὑποστηρίζοντας αὐτὴν στύλους μέχρι τελείας σχεδὸν ἀπολεπτύσεως αὐτῶν· ἀνερχόμενοι ὁμως εἰς τὴν γῆν κατὰ τὸ Δωδεκαήμερον καὶ μετὰ τὴν πάροδον τούτου ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν προτέραν τῶν κατοικίαν εὐρίσκουν αὐτοὺς ἀθίκτους.² Εἶναι λίαν πιθανὸν ὅτι ἡ παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ εὐρέως διαδεδομένη αὕτη δοξασία ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἐν λόγῳ παραδόσεως.

Οἱ λαοὶ κάμανε συνένδριον καὶ εἶπανε, ὅτι ἐμεῖς ὅλα τὰ πράματα τὰ φοβούμαστε καὶ κανένα δὲν μπορούμε νὰ καταπολέψωμενε. Βγάλαν ἀπόφασι νὰ πᾶνε νὰ πνιγοῦνε. Ἐπῆγαν· ῥ' τ' Ἀι Γαργόνα τὴ λιαγῆς τὸν Παρατρέχο νὰ πνιγοῦνε. Μόλις ἐπῆγαν· ἐκεῖ, ἦτανε χελῶνες ἀπάνω· ῥ' τὰ χελῶνα καὶ μόλις τσοῖ· ἔδανε τρομάξαν, οἱ χελῶνες κ' ἐπέσανε μὲθ' ῥ' τὸ νερό. Δεῖτε, κ' τὰ· ὑπάρχουνε κι ἄλλα ζῶα ποὺ μᾶς φοβοῦνται, κ' ἀρχίσανε τὰ γέλια. Ἐγῆρίσανε πίσω κ' ἐπῆγαν· ῥ' τὰ βουνα. Ὅπως ἠγελάσανε, τῶν ἔμεινε πιά ἐκεῖ τ' ἀχελὺ καὶ κίετο (γφ., σ. 47, Ἅγιοι Ἀπόστολοι).

Ἡ παράδοσις αὕτη, ἥτις δι' ὅσων ἐς τέλει περὶ τοῦ γέλωτος τῶν λαγῶν ἀναφέρονται καθίσταται αἰτιολογικὴ τῆς μορφῆς τῶν χειλέων τῶν, ἀπαντιᾷ ἄνευ τοῦ στοιχείου τούτου ἐν Φιλωτίῳ, διαφέρουσα ἔτι κατὰ τὸ ὅτι ἀντὶ τῶν τρομοκρατηθεισῶν ἐκ τῆς ἐμφανίσεως τῶν λαγῶν χελωνῶν ἀναφέρονται βάτραχοι.³

Ὑπὸ τὴν μορφὴν ταύτην ἡ παράδοσις εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ ἀρχαῖος Αἰσώπειος μῦθος,⁴ τὸν ὁποῖον ἀσφαλῶς ὁ λαὸς παρέλαβεν ἐκ τῆς λογίας παραδόσεως.

Ἐνας γονὸς εἶχεν ἕνα γιὸ κ' ἦτανε δεκαοχτὼ χρονῶν. Ὁ πάππος του ἐζοῦσε κ' ἦταν ἑνεήντα χρονῶ καὶ λέει ὁ μπαμπᾶς τοῦ παιδιοῦ: «Θὰ πᾶς ῥ' τ' ἀμπέλι, γιὰτὶ ἐγὼ θὰ πάω ῥ' τὸ παζάρι, πού ῥ'χω δουλειὰ καὶ θὰ ῥ'θῶ ἐκεῖ νὰ σ' εὔρω».

¹ Ἰδὲ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Β', 1904, σ. 1198-1205. Ἡ πίστις περὶ τῆς Γοργόνας ὡς ἀδελφῆς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἀπαντιᾷ καὶ ἐν Κρήτῃ καὶ Θράκῃ. Ἰδὲ Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν δημοδῶν παραδόσεων περὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, Γέρας Ἀντωνίου Κεραμοπούλλου, Ἀθῆναι 1953, σ. 405-406. Παραδόσεις γενικώτερον περὶ τῶν Γοργόνων καὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὸν Μ. Ἀλέξανδρον, ἰδὲ αὐτόθι, σ. 401-414.

² Ἰδὲ Ν. Γ. Πολίτην, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 1242.

³ Λ.Α. ἀρ. 2303, σ. 15.

⁴ Ἐκδ. Α. Haussrath, I, 143.

Λέει: «τί θὰ κάμης ἐκεῖ, πατέρα;» λέει, «θὰ πάρω μιὰ ψάθα, νὰ τὴ βάλω τοῦ πατέρα μου νὰ κοιμᾶται». Καὶ ἀπαντᾷ τὸ παιδί καὶ τοῦ λέει: «πατέρα, ἀντὶ μιὰ ψάθα νὰ πάρης δυό». «Καὶ δὲν φθάνει μιά;» λέει, «ὄχι, θὰ πάρης δυό, γιατί τὴν ἄλλη θὰ τὴ φυλάξω γιὰ σένα». Κι ἀντὶς ὁ πατέρας νὰ πάρῃ ψάθα, πῆγε ἔς τὸν παπλωματᾶ κ' ἐπῆρε παπλώματα καὶ στρώματα γιὰ τὸ γέρο (χφ., σ. 379-380, Φιλώτιον).

Πρόκειται ἐνταῦθα περὶ διηγήσεως, ἥτις ἀπηχεῖ, ὥς πιστεύεται, παλαιότατον ἔθιμον γεροντοκτονίας¹. Ταύτην καὶ τὰς διηγήσεις εἰς ὅσας ἀνὴρ προσιθέμενος, ὅπως φονεύσῃ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἢ μεταχειρισθῇ κακῶς αὐτόν, μετανοεῖ τελικῶς διὰ τὴν μελετωμένην ἀνοσίαν προᾶξιν ἐξ ἀφορμῆς παρατηρήσεως τοῦ υἱοῦ του, ὅτι τὰ αὐτὰ καὶ αὐτὸς ἀργότερον ὑπ' αὐτοῦ θὰ ὑποστῇ, κατατάσσει ὁ ἐκτενὴς πραγματεῖαν συγγράφας, ἐξετάζων τὰς ὁμοίας παραδόσεις εἰς τοὺς εὐρωπαϊκούς καὶ τοὺς ἄλλους λαούς, Fritz Paudler εἰς τὸν δεύτερον τύπον ἐκ τῶν τριῶν, εἰς τοὺς ὁποίους νομίζει ὅτι ἀνήκουν πᾶσαι αἱ σχετικαὶ διηγήσεις, λαμβάνων ὥς βάσιν τὴν καταγωγὴν αὐτῶν.²

Περὶ τῶν συλλεχθέντων πολυστίχων ᾠμάτων παρατηροῦμεν γενικῶς, ὅτι εἶναι ποικιλωτάτου περιεχομένου. Οὕτω πάλιν σχεδὸν καθυπόθεσις ἡ κατηγορία ἔσματος ἀντιπροσωπεύεται ἐν αὐτοῖς. Τὰ ἔσματα ταῦτα ῥοδῶντο πλεονέστερον ὡς χορευτικά, ἐπιτραπέζια ἢ καὶ κατὰ διαφόρους περιστάσεις, εἴτε κατὰ τὸν θερισμὸν κτλ., εἰ καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν δὲν εἶχε σχέσιν πρὸς αὐτάς. Σήμερον οὐδόλως πλέον ἄδονται ἐν Νάξῳ τοιαῦτα ἔσματα· παρὰ ταῦτα ἐξακολουθοῦν νὰ παραμένουν ζωντανῶς ἐνίοτε ἐν τῇ μνήμῃ τῶν πρεσβυτέρων ἢ καὶ νεωτέρων τινῶν, γνωριζόντων ταῦτα ἐκ τῶν γονέων των. Ἡ νεωτέρα γενεὰ συνήθως πλὴν τῶν διὰ τοῦ ραδιοφώνου καὶ γραμμοφώνου διαδιδόμενων νεωτέρων λαϊκῶν ᾠμάτων γνωρίζει μόνον ἢ καὶ αὐτοσχεδιάζει οὐχὶ σπανίως ποικίλου περιεχομένου δίστιχα καὶ ἄδει ταῦτα συχνῶς.³ Ἐκ τῶν θρησκευτικῶν ᾠμάτων κατέγραψα πολλὰς παραλλαγὰς καλάντων, ἐκ τῶν χωρίων ἰδίᾳ Ἁγιοὶ Ἀπόστολοι καὶ Κωμιακή (χφ., σ. 48-52, 199-201, 207-208, 227, 258 καὶ 259-261). Ἐκ τούτων τὰ πλεῖστα ἄδονται κατὰ τὴν πρώτην τοῦ νέου ἔτους καὶ ἀναφέρονται εἰς τὸν Ἁγίον Βασίλειον ὡς ζευγολάτην ἢ ὡς γραμματικόν. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τὰ μετὰ τὰ κυρίως κείμενα τῶν καλάντων ἀκολουθοῦντα δίστιχα, ἀναφερόμενα εἰς τὸν νοικοκύρην, τὴν νοικοκυράν, τὰ τέκνα αὐτῶν καὶ πάντα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας καὶ ἐξυμνοῦν

¹ Ἰδὲ Γ. Α. Μέγα, Γεροντοκτονία, Ἑλληνικά, τόμ. Ε' (1932), σ. 351 κ.ἐξ. Ἐν σ. 357,5 παράδοσις ἐκ Πάρου ἀνάλογος τῇ ἀνωτέρῳ, ἐν δὲ τῇ σ. 356,4 ἑτέρα παράδοσις ἐκ Νάξου.

² Fritz Paudler, Die Volkserzählungen von der Abschaffung der Altentötung, F.F.C. No 121 (1937), σ. 18· ἰδὲ καὶ σ. 37-38.

³ Ἰδὲ καὶ ἐν Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 331-332.

τα τὰ προτερήματα αὐτῶν, ἀναλόγως καὶ τοῦ ἐπαγγέλματος, τῶν ἀσχολιῶν, τῆς δράσεως καὶ τῆς κοινωνικῆς αὐτῶν προβολῆς. Πᾶσαι αἱ καταγραφεῖσαι παραλλαγὰι καλάντων δὲν εἶναι ὅμως, ὥς τοῦλάχιστον οἱ ἐντόπιοι ἐνθυμοῦνται, ναξιακαί. Οὕτως ἐν Κωμιακῇ ἦδeto παλαιότερον ὁ καλούμενος «χτενάδικος Ἄι Βασίλης», ὁφείλων τὴν προσωνυμίαν ταύτην εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι «ἤρχονταν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο Μοραῖτες κ' ἐφθειράνανε χτένια τῷ κρεββαταριᾷ καὶ τὸν ἐλέανε» (χφ., σ. 258).

Ἐκ τῶν ἱστορικῶν ἁσμάτων ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ παρατιθέμενον κατωτέρω διὰ τὴν ἀπλότητα τοῦ ὕφους, τὴν συντομίαν ἀλλὰ καὶ τὴν πληρότητα αὐτοῦ.¹

Σημαίνουν τὰ οὐράνια, σημαίνουν κ' οἱ ἀγγέλοι,
σημαίνει κ' ἡ Ἁγία Σοφία, τὸ μέγα μοναστήρι,
μὲ δεκαπέντε σήμαντρα, μ' ἐξηνταδὺ καμπάνες.
Ζερβὰ στέκει ὁ βασιλιάς, δεξὰ ὁ πιστολόχος

5 κ' ἐψάλλαν τ' ἅγιος ὁ Θεὸς, καὶ ποῦν τοὺς Ἀποστόλους
κ' ἐψάλλαν τὸ χερουβικό, γὰρ γὰρ σὴν ἰσχύον τ' ἅγια.

Τὴν ὥρα πρὶν τὰ σήκωναν, τὴν ὥρα ποὺ τὰ ὕψαν,
μέγα φωνὴν ἐκούστηκε ἀπ' ἀρχαγγέλων αἶσμα.

— Ἐβγάριτε τὸ χρυσὸ σταυρὸ καὶ τ' ἀσημένιο τέμπλο

10 καὶ πάρτε τὴν Ἁγία Σοφία, γὰρ θὰ τὴν πάρῃ ὁ Τοῦρκος.

Κ' ἡ χάρις τῇ ὄντι τό 'κουσε, πολὺ παραπονιέται
καὶ ὁ Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος πάει παρηγορᾷ τὴν.

— Σώπα, κερά βασιλίσα, καὶ μὴ παραπονιέσαι.

Σὲ λίγοι χρόνοι καὶ καιροὶ πάλι δική μας θά 'σαι.

15 Καὶ θὰ σὲ λειτρονήσωμε γὰρ λέμε τ' ὄνομά σου,

ἀμή, Χριστέ μου, γένοιτο κατὰ τὸ θέλημά σου.

(χφ., σ. 95, Κόρωνος).

Αἱ παραλογαὶ καὶ τὰ ἀκριτικὰ ἄσματα εἶναι ἰδιαίτερος προσφιλεῖ ἐν τῇ νήσῳ, παρουσιάζοντα εὐρεῖαν διάδοσιν.² Ἀπαντοῦν ἐτι ἄσματα σχέσιν πρὸς τὰς πειρατικὰς ἐπιδρομὰς ἔχοντα, ὧν δεῖγμα ἔστω τὸ κατωτέρω.

Κάτω 'ς τὸ γιαλό, κάτω 'ς τὸ περιγιάλι,
κόρη ν' ἐπλυνε τ' ἀργυροφούστανά τῇ.

¹ Ἰδὲ περὶ τοῦ ἁσματος γενικῶς Γιάννη Ἀποστολάκη, Τὸ τραγούδι τῆς Ἁγίας Σοφίας, Θεσσαλονίκη, 1939.

² Παραλλαγὴν τοῦ ἁσματος τοῦ «γεφυριοῦ τῆς Ἀρτας» ἐδημοσίευσεν ἐν Λαογραφίᾳ, τόμ. 18 (1959), σ. 523 - 524.

Σὰν τ' ἀπόπλυνε, ἤπισε κ' ἐκοιμήθη.
 Φύσηξε βοριάς, μαῖστρος, ντραμουντιάνα
 5 κι ἀνεσήκωσε τ' ἀργυροφούστανά τ'ζη
 κ' ἐφανήκανε τὰ ποδοσιράγαλά τ'ζη.
 "Ελαψ' οὐρανὸς κι ὅλα τὰ περιγιάλια.
 —"Ισα, βρὲ παιδιά, ἴσα, βρὲ παλληκάρια,
 νὰ τὸ σώσωμε αὐτὸ πὺν πάει ἔμπρός μας
 10 κι ἂν εἶν' μάλαμα, νὰ τὸ διαμοιραστοῦμε,
 ἂν εἶν' κοπελιά, νὰ 'ναι τοῦ καπετάνιου.

(χφ., σ. 19-20, "Ἄγιοι Ἀπόστολοι).

Ἀντιθέτως τὰ κλέφτικα εἶναι λίαν περιορισμένα εἰς ἀριθμόν. Τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι, ὡς γνωστόν, γενικώτερον εἰς ὅλας τὰς νήσους. Ἐν αὐταῖς οὐδέποτε ὑπῆρξε κλέφτικος βίος, ὅστις θὰ ἐδημιουργεῖ κλῖμα διὰ τὴν γένεσιν αὐτῶν ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκ τῆς Ἑπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου ταξιδεύσαντα καὶ φθάσαντα εἰς τὰς νήσους δὲν ἐγένοντο πτόμα τοῦ λαοῦ, μὴ προφθάσαντα νὰ ἀφομοιωθοῦν ὑπ' αὐτοῦ λόγῳ τῆς ἐκβολῆς τῶν ὑπὸ τῶν ἐν τῷ μεταξύ εἰσβαλόντων νεωτέρων ποτικῆς προσλεύσεως καὶ κῶν ὁσμάτων.
 Τέλος ἐν τῷ χωρίῳ Κωμιακῇ ἐπέσημασται τὴν φαρξὶν σημαντικὸν ἀριθμὸν πολυστίχων σατιρικῶν ὁσμάτων, ἅτινα καὶ κατέγραψα.

Ἐκ τῶν χορῶν, ἐν Νάξῳ, ὡς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς νήσοις, ἐπιχωριάζει κατ' ἐξοχὴν ὁ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος γνωστός ἀντικρουστός χορὸς μπάλλος. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν δύο χοροί, ἐν Κωμιακῇ χορευόμενοι, περὶ ὧν παρέχω πληροφορίας τινάς. Ὁ πρῶτος τούτων καλεῖται Βιτζηλαιαδίστικος, ἐκ τοῦ ἐν τῷ χωρίῳ ὑπάρχοντος ἐπωνύμου Βιτζηλαῖος. Ὁ χορὸς οὗτος, κατὰ τὰς πληροφορίας τῶν Κωμιαικῶν, εἶναι κυρίως ἀνδρικός καὶ χορεύεται ὑπὸ πλειόνων τοῦ ἑνὸς ἀπεριορίστως ἀτόμων κατὰ τὰς ἀπόκρεως ἰδίᾳ τῇ συνοδείᾳ ἀσκαύλου μόνον ἐν Κωμιακῇ καὶ οὐχὶ ἀλλαχοῦ τῆς Νάξου. Ἐν τῇ ἐξελίξει του παρουσιάζει τρεῖς φάσεις. Σήμερον τὸν χορεύουν σπανίως (χφ., σ. 274). Ὁ ἕτερος χορὸς, ὅστις φαίνεται ὁμοιάζων πρὸς τινὰ παιδιάν, καλεῖται Νικηνητρές. Κατ' αὐτὸν «Πιάνουν μὲ μαντήλι, ὅπως 'ς τὸν συριόν, καὶ βήματα ὅπως τοῦ συριοῦ.

Τραγουδοῦν καὶ λένε:

Νικηνητρέ, Νικηνητρέ,
 γειά σου, Γιάννη Κουτεντέ¹

λένε τὰ ὀνόματα ἑνὸς ἑνὸς μὲ τὴν σειρὰ: γειά σου, Γιώργη Κουτεντέ, κτλ.

¹ Ἐντύπωσιν προξενεῖ ἡ προσφώνησις Κουτεντέ. Περὶ αὐτοῦ ἰδὲ ἄνωτ., ἐν σ. 293.

Αὐτὸς λέει :

Θὰ περάσω, θὰ περάσω,
καὶ τὸ στοίχημα θὰ χάσω,

καὶ περνᾷ τὸ μαντήλι κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ τὸ κρατῇ καὶ οἱ ἄλλοι πάλι ἐξακολουθοῦν καὶ χορεύουν. Τὸ αὐτὸ γίνεται καὶ μὲ τὸν δεύτερον, τὸν τρίτον, τὸν τέταρτον, ὅλους. Ὁ τελευταῖος δὲν ἔχει ἄλλο νὰ περάσῃ καὶ περνᾷ ἀνάποδα, περνᾷ τὸν πισινὸν του εἰς τὸν ἄλλον. Κάποιος ἐπίσης πιάνει τὸ λουρὶ καὶ χτυπᾷ τοὺς δυὸ τελευταίους καὶ κρατοῦνε χέρια πολλὰς φορὰς ἀντὶ τῶν μαντηλιῶν, ποὺ δὲν εἶναι γερά, γιὰ νὰ μὴ φύγουνε. Σχηματίζουνε μιὰ ἀλυσίδα, σὰ ἓνα σκοινὶ μὲ μανταλάκια. Τὸ παίζει καὶ ἡ τζαμπούνα καὶ τραγουδιέται κιώλας (χφ., σ. 274).

Τὸ ἔθιμον τοῦ «τρυποπεράσματος» ἡσκεῖτο εὐρέως παλαιότερον ἐν Νάξῳ. Τοῦτο συνίστατο εἰς τὴν δίοδον τῶν ἀσθενῶν παίδων κυρίως δι' ὁπῶν δένδρων, ὁπῶν εὐρισκομένων εἰς ἐκκλησίας καὶ διὰ τῆς ὁπῆς κουλλούρας ἐκ τέφρας κατεσκευασμένης, ἀπέβλεπε δὲ εἰς θεραπευτικούς καὶ καθαρτικούς σκοποὺς (χφ., σ. 60, 416-419).¹ Σήμερον τὸ ἔθιμον τοῦτο σχεδὸν ἐξέλιπε πλέον.

Ἐκ τῶν ἄλλων ἐθίμων ἀξιόλογα εἶναι καὶ τὰ κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ γάμου, ἃς ἐννοεῖται εἶναι περίεργα, ὡς τὸ κατωτέρω.

Θὰ καθίσουν ὅς τὸ τραπέζι μέχρι νὰ ἐξημερώσῃ. Δυὸ ὥρες πρὶν φέξῃ, θὰ σηκωθῇ μιὰ παρέα ἀπὸ πέντε μέχρι ὀχτὼ ἀνδράς καὶ θὰ πᾶνε νὰ κλέψουν κόττιες ἀπὸ τὰ σπίτια τῶν συγγενῶν τῆς νύφης καὶ τοῦ γαμπροῦ. Αὐτὸ εἶναι ἔθιμο ἀπὸ πολλὰ χρόνια νὰ καθαρίζῃ ὁ λαϊμὸς (χφ., σ. 373, Γλινᾶδος).

Ἡ πίστις εἰς τοὺς καλικαντζάρους εἶναι ἰδιαιτέρως ζωηρὰ ἐν Δανακῷ. Ἐνταῦθα κατὰ παλαιὰν συνήθειαν πρὸς ἀποδιοπόμπησιν αὐτῶν «τὰ Χριστοῦγεννα καύγουνε φίδες ποὺ πετοῦνε σπίθες, γιὰ νὰ κάβου τοὶ καλικατζάρου νὰ μὴ μᾶς dadάρουσι. Γι' αὐτὸ τὰ χρόνια ἡμεῖς κάθα νοικοκύρης θὰ ἔχε ξύλα φιδίτικα νὰ κάψῃ (χφ., σ. 334).²

Ἰδιαιτέρως ἐξαίρεται ἡ κακοποιοὺς διάθεσις τῶν βρικολάκων εἰς τὰς ἐκ Κωμικῆς σχετικὰς διηγήσεις. Ἡ πίστις τοῦ λαοῦ εἰς τὴν ὑπαρξίν τούτων καὶ ὁ φόβος αὐτοῦ δι' αὐτοὺς εἶναι ἐνταῦθα μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ ἔκδηλος.

Ἐν Ἀγίερσανίῳ καὶ ἐν Ἀγίοις Ἀποστόλοις Μελάνων τὸ ἐπικρατοῦν ἔθιμον τῆς τοποθετήσεως πεντάλφας (σταυροῦ ἐκ κηροῦ) ἐπὶ τοῦ στόματος τῶν τε-

¹ Ἰδὲ περὶ τούτου Στέφ. Ἡμελλον, ἐνθ' ἄνωτ.

² Ἀλλαχοῦ ρίπτουν εἰς τὴν πυρὰν ξύλα, ἅτινα καίόμενα κροτοῦν, πρὸς ἐκφοβισμόν αὐτῶν ἢ καίουν αὐτοὺς διὰ τῆς πυρᾶς κ.ἄ.δ. (Ἰδὲ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Β' ,1904, σ. 1314 κ.ἐξ.).

λευτώντων συνδέουν πρὸς τὴν πίστιν εἰς τὴν ὑπαρξιν βρικολάκων, θεωροῦντες ὅτι, ἐὰν δὲν τοποθετήσουν τὴν πεντάλφαν, ὁ θανὼν θὰ γίνῃ ὀπωσδήποτε βρικόλακας (χφ., σ. 308 καὶ 48).

Τέλος ἐν τῷ χωρίῳ Κεραμί ἐσημείωσα τὴν πίστιν τοῦ λαοῦ εἰς τὴν ὑπαρξιν δαίμονος βλάπτοντος τὰς λεχωίδας, τὸν ὁποῖον ὑπολαμβάνουν ὡς φάντασμα, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς παρατιθεμένης διηγήσεως.

Μιά λεχὼνα ἀπὸ τὸ Καραμί ἔταξε τὸ παιδί πού 'καμε, νὰ τὸ βαπτίσῃ ὁ Ἀνερὸς ἀπὸ το' Ἀκαδήμους. Σὲ δυὸ τρεῖς μέρες τὸ βράδυ ἐπῆγε ἓνα φάντασμα 'ς τὴν πόρτα καὶ τῆς φώναξε: «ὦ σιδέκνισσα, μέσα εἶναι ὁ σιδέκνος»; «Ὁχι, εἶντα τότε 'υρεύγεις τέθιοι ὦρα»; «Ἀνοιξέ μου ταδεμή», τῇ λέει. Μπαίνει μέσα καὶ τῆς εὐχρήθηκε νὰ τῆς ζήσῃ τὸ παιδί 'ς τὸ βγαλημὸ ἔξω τὴ χάδεψε 'ς τὸ πρόσωπο κ' ἐβγήκε ἀπὸ τὸ παράθυρο. Μὲ τὸ χάδεμα αὐτὸ ἔλειωσε ἡ πλευρά της κ' ἐπέθανε (χφ., σ. 367 καὶ 372).

RÉSUMÉ

Exposé sur la mission folklorique dans l'île de Naxos

(26 juillet - 25 août 1960)

L'auteur expose les résultats de sa mission folklorique dans l'île de Naxos (villages: Ἅγιοι Ἀπόστολοι Μελλάνα, Κεραμί, Κόρωνος (Βόθροι), Κωμιακή καὶ Ἀπόλλων) en 1960, qui faisait suite à celle de 1959 (villages: Φιλώτιον, Δανακὸς etc.).

Il parle en général du matériel de sa collection. Spécialement il étudie certains contes concernant Koutentés, Saint - Syméon, l'édification d'une église de Glinados, Alexandre le Grand etc., chansons populaires, mœurs et superstitions populaires.